

การพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนให้แก่เยาวชนในชุมชนเกาะหยงสตาร์ จังหวัดตรัง

THE DEVELOPMENT OF LOCAL WISDOM TRANSFER ABOUT COMMUNITY MANGROVE FOREST THROUGH COMMUNITY PARTICIPATORY TO YOUTH IN YONG-STAR ISLAND COMMUNITY, TRANG.¹

สุเมษย์ ทนทล้ง / SUMATE NOKLANG

อาจารย์ ดร., สำนักนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

LECTURER, PH.D. AT INNOVATIVE LEARNING CENTER, SRINAKRARINWIROT UNIVERSITY

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ดำเนินการวิจัย 2 วงจร มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อพัฒนาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะหยงสตาร์ จังหวัดตรัง 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 3) เพื่อศึกษาผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชน เก็บข้อมูลด้วยวิธีผสมผสานคือ การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเสริมด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ โดยมีเครื่องมือรวบรวมข้อมูลคือ วิเคราะห์เอกสาร สัมภาษณ์ที่ สัมภาษณ์เชิงลึก สังเกต สันทนากลุ่ม และแบบประเมินความรู้ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา สถิติพรรณนา คือ ความถี่ ค่าเฉลี่ยและสถิติเชิงเปรียบเทียบคือ t-test

ผลการวิจัยพบว่า 1) การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะ หยงสตาร์ จังหวัดตรังคือ ผู้ใช้ประโยชน์ตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไปได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาป่าชายเลนชุมชนจากบรรพบุรุษ จำแนกการใช้ประโยชน์ได้ 2 ลักษณะคือ การนำพืชพันธุ์ในป่าชายเลนมาใช้ประโยชน์ และการใช้ประโยชน์ในอาชีพ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องลงความเห็นว่าควรเริ่มจัดการความรู้เรื่อง “การนำพืชพันธุ์ในป่าชายเลนมาใช้ประโยชน์” และประชาชนใช้ประโยชน์จากพืชพันธุ์ในป่าชายเลนจำนวน 40 ชนิด 2) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเลือกถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชน คือ “ต้นโปรงขาว และต้นโปรงแดง” รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชน ประกอบด้วยลักษณะรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา วัน เวลา สถานที่ และผู้นำกิจกรรม/เจ้าหน้าที่ 3) ผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนจากการมีส่วนร่วม คือ เยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้เพิ่มขึ้น สามารถปฏิบัติได้ มองเห็นคุณค่าและประโยชน์ของป่าชายเลนชุมชน

ตระหนักถึงการอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชน และภายหลังการปฏิบัติการใช้รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชน เยาวชนมีความรู้มากกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ป่าชายเลน, การมีส่วนร่วมของชุมชน, เยาวชน, จังหวัดตรัง

Abstract

The research purpose of this participatory action research was carried out under with two criteria 1] to develop the local wisdom or knowledge related to the community mangrove forest that arises from the community's participation in Yong Star Island, Trang 2] to develop the form of local knowledge transfer about the community mangrove forest from the community to the youth 3] to investigate the effect of local wisdom transfer models about the mangrove forest community to youth through community participation. Data of this research were conducted through mixed methods, focusing on qualitative and quantitative data as the supportive data. The research data were gathered by analyzing documents, surveying the area, interviewing in-depth, observing, utilizing focus groups and providing a youth achievement learning test. Data were analyzed by using 1] content analysis; 2] descriptive statistics including frequency and mean; and 3] statistical comparisons with t-test.

¹ งานวิจัยนี้ได้รับทุนจากเงินรายได้มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2558

Research found that 1) local knowledge management about the community mangrove forest arose from the community's participation in Yong Star Island, Trang. The 40 year-olds and above locals were learning the knowledge that was transferred from their ancestors. The use of knowledge could be classified into two main aspects, to utilize plants in the mangrove forest and to create jobs. Stakeholders suggested that we should start with knowledge of "plants in the mangrove forest" of which there are about 40 species of mangrove in Young Star Island that can be used. 2) Stakeholders agreed first to transfer the local wisdom about "Ceriops decendra" and "Ceriops tagal". The model of local wisdom transfer about the community mangrove forest to the youth included characteristics of model, date, time, location and activity leaders/ staff. 3) The result of the local wisdom transfer model were that the youth who participated gained more knowledge from the activities, were able to further utilize the knowledge, understood the value and benefit of the community mangrove forest, and realized the importance of the community mangrove forest conservation. Lastly, after participating in the local wisdom transfer model, the youths highly improved their knowledge to the statistically significant level of 0.05

Keywords: Local Wisdom, Mangrove Forest, Community Participatory, Youth, Trang

บทนำ

ป่าชายเลนเป็นสังคมพืชที่พบในเขตร้อนและเขตอบอุ่น พบในบริเวณที่มีการขึ้นลงของน้ำทะเล ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีสัตว์หลากหลายชนิดอาศัยอยู่ด้วยกัน มีเอกลักษณ์เฉพาะคือ มีความหลากหลายทางชีวภาพเพราะจะพบทั้งสิ่งมีชีวิตจากบกและจากทะเลผสมกัน โดยพื้นที่ป่าชายเลนจะพบสัตว์ชนิดต่าง ๆ และเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยรวมทั้งเป็นแหล่งหากินของสัตว์ ส่งผลให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศชายฝั่งทะเล (ภูวดล โดยติ: 2552) ซึ่งปัญหาการลดลงของป่าชายเลนจากช่วงก่อนปี พ.ศ. 2504 เป็นผลจากรัฐบาลอนุญาตให้เอกชนทำไม้ป่าชายเลน โดยให้สัมปทานทำไม้ป่าชายเลนจนมาถึงสิ้นสุดในปี 2545 และประจวบกับความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของมนุษย์ที่คอยทำลายป่าชายเลนทั้งทางตรง และทางอ้อม ส่งผลต่อคนในชุมชนเกิดความเดือดร้อนจากการที่ป่าชายเลนลดลงคือ การทำลายแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำทำให้จำนวนสัตว์น้ำลดลงส่งผลต่อรายได้ของคนในชุมชนลดลงเป็นต้น ซึ่งรัฐบาลได้มีแนวทางการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550 ให้โอกาสประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น และสนับสนุนแนวทางการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นมากขึ้นซึ่งเป็นกรอบแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืน และใช้แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการแก้ไขปัญหาในอนาคต (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง: 2552) โดยการศึกษาของ ริเอ็องรอง รัตนวิไลสกุล (2553) แสดงให้เห็นว่าการอนุรักษ์ป่าชายเลนเป็นสิ่งสำคัญเพราะหากอนุรักษ์ป่าชายเลนจะส่งผลประโยชน์แก่ประชาชนในชุมชน คือ การประกอบอาชีพจากป่าชายเลนจนกลายเป็นภูมิปัญญาจากป่าชายเลนนั่นเอง อาทิ ภูมิความรู้ในเรื่องปริมาณสัตว์น้ำในแต่ละแห่งด้วยการดูสีของน้ำ ภูมิปัญญาในการแปรรูปอาหารจาก

พืชพันธุ์ไม้และสัตว์น้ำต่าง ๆ ซึ่งสร้างรายได้หลักให้กับคนในชุมชนเป็นผลมาจากการอนุรักษ์รักษาภูมิปัญญาป่าชายเลนในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาไทยซึ่งเป็นศักดิ์ศรีของชาติ ที่แสดงถึงการมีปัญญาที่ชาญฉลาด ความเชี่ยวชาญของบรรพบุรุษของไทยที่สืบทอดส่งต่อมา จนเป็นความรู้ความสามารถ มีวิธีการจัดการความรู้ ถ่ายทอด ปรับปรุง จากรุ่นสู่รุ่น ตกผลึกเป็นผลิตผลที่ได้รับการยอมรับว่าดี มีประโยชน์ มีคุณค่าสามารถนำมาใช้แก้ปัญหาและ กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มชนในแต่ละบริบทของชุมชนนั้นๆ (สุนทร สุนันท์ชัย และ สอนง โลหิตวิเศษ, 2554 และ ประสิทธิ์ ประครองศรี, 2554) ต่อมาได้มีสายธารความคิดของการส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นแพร่หลายมากขึ้นพร้อมกับโลกที่เจริญในทุกด้าน แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือประเทศไทยยังขาดระบบการส่งเสริมให้อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ ทำให้คนในชุมชนยังมองไม่เห็นความสำคัญ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากผลการวิจัยของ วิวิธ วงศ์ทิพย์ (2557) กล่าวว่า ปัญหาด้านการจัดทำฐานข้อมูลที่รวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทยพบว่ายังไม่มีการรวบรวมองค์ความรู้อย่างเป็นระบบที่ชัดเจน พบเพียงเอกสาร ตำรา และคำบอกเล่าที่ยังคงกระจัดกระจายอยู่ตามชุมชน หรือสถานที่ต่างๆ เช่นการแพทย์ไทยดั้งเดิมส่วนใหญ่ บันทึกในสมุดข่อย ใบลาน คัมภีร์ สมุดบันทึกต่างๆ ซึ่งภาครัฐยังไม่ได้รวบรวมและตรวจสอบความถูกต้อง จะเห็นได้ว่าถึงแม้กระแสรณรงค์ส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะแพร่หลายมากขึ้นก็ตาม แต่นโยบายของรัฐยังไม่สนับสนุนเท่าที่ควร ดังนั้นชุมชนจึงต้องแสดงพลังของตนเองเพื่อร่วมกันรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนของตนเองไว้ ตามหลักคิดของการพัฒนาชุมชน ดังที่ จิตนา สุจันท์ (2549) ได้กล่าวว่าการพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคน และชุมชนให้ดีขึ้น เน้นการพึ่งตนเองและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

กระบวนการมีส่วนร่วมจึงเป็นการแสดงพลังความคิดในการรับผิดชอบ การตัดสินใจกำหนดสิ่งที่ชุมชน ประารถนา พร้อมทั้งร่วมค้นหาปัญหาของชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหา ร่วมมือกันปฏิบัติจากการแสดงความรับผิดชอบทางความคิด ซึ่งผลประโยชน์ที่ได้จะเกิดแก่ชุมชนร่วมกัน (นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2547) ซึ่ง การนำกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมาใช้เป็นการเชื่อกันศักยภาพของคนในชุมชน เพื่อจะให้ก้าวข้ามปัญหาที่คนในชุมชนได้ร่วมกันคิด วางแผน ปฏิบัติ สังเกต และสะท้อนการทำงานด้วยตนเอง ซึ่งการแสวงหาความรู้ความจริงที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาร่วมกันคือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งการมีส่วนร่วมจะเป็นส่วนสำคัญในวิธีการวิจัยเพราะปัญหาถูกกำหนดด้วยชุมชนเอง แก่ปัญหา และลงมือปฏิบัติ และสะท้อนผลการทำงานด้วยชุมชนเองเป็นการพัฒนาซึ่งสะท้อนให้เห็นพลังในตัวของพวกเขาเอง (themselves powerless) ไปสู่การเปลี่ยนแปลง ซึ่งพลังของชุมชนนี้จะนำไปสู่การพัฒนาที่ต่อเนื่อง (Somekh, 2006)

ทั้งนี้ชุมชนเกาะหยงสตาร์มีสภาพภูมิประเทศที่สวยงามและมีแหล่งทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรธรรมชาติ และ ยังมีทุนทางปัญญาของคนในชุมชนที่ต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนให้ความสำคัญกับการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทุนทางสังคมของชุมชนตนเองด้วยการปลูกจิตสำนึกให้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนหรือเยาวชนในชุมชนด้วยตัวชุมชนเอง

สิ่งเข้บความสำคัญข้างต้นทำให้ผู้วิจัยเกิดแนวคิดการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง "การพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนให้แก่เยาวชนในชุมชนเกาะ หยงสตาร์ จังหวัดตรัง" อันเป็นอุดมการณ์ที่

แนวแผนต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กล่าวได้ว่าเป็นสมบัติทางปัญญาของชาติ ทั้งนี้ยังเป็นการอนุรักษ์ป่าชายเลนซึ่งเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ เกิดการ สร้างคน สร้างอาชีพ เลี้ยงคนในชุมชนด้วยตัวเอง โดยคนในชุมชนจะได้ดำรงอัตลักษณ์ท้องถิ่นโดยการพัฒนาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่การพึ่งตนเองในการดำรงชีวิต ส่งต่อองค์ความรู้ไปสู่เยาวชนในชุมชน ยังผลไปสู่การพึ่งตนเองได้ของชุมชนและเมื่อการพึ่งตนเองมั่นคงแล้วยังคาดหวังว่าจะเกิดการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์เชิงพาณิชย์และสาธารณะ และส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มาจากการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะ หงสตาตาร์ จังหวัดตรัง
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. เพื่อศึกษาผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนให้แก่เยาวชนในชุมชนเกาะหงสตาตาร์ จังหวัดตรัง เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มีลักษณะเป็นการเสริมพลังอำนาจเพื่อการเปลี่ยนแปลงด้วยตัวเองของคนในชุมชน

พื้นที่ในการศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ดำเนินการศึกษา ณ ชุมชนเกาะหงสตาตาร์ ตำบลท่าข้าม อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง โดยมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (stakeholders) ในการวิจัยครั้งนี้ คือตัวแทนของผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่เข้าขอบริบทของวิถีชีวิตของชุมชนเกาะหงสตาตาร์ จังหวัดตรัง มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน และบุคคลที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน ซึ่งประกอบด้วย (1) ผู้ที่ประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับป่าชายเลนชุมชน (2) ประชาชนชาวบ้าน (3) ผู้ทำงานที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนในชุมชน (4) กลุ่มองค์กรอิสระด้านป่าชายเลน รวมทั้งสิ้น 10 คน โดยผู้วิจัยเป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการ

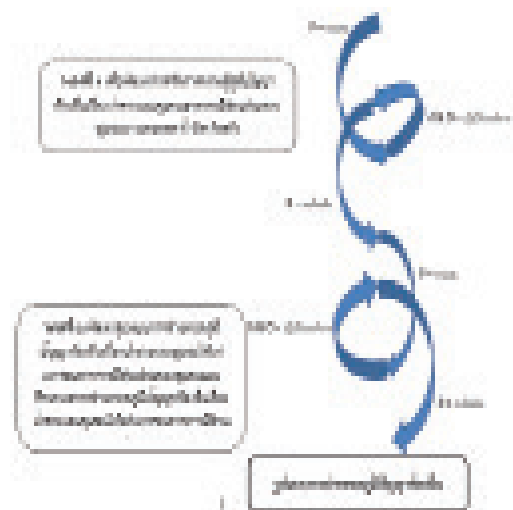
การดำเนินการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ใช้แนวคิดการวิจัยเป็นวงจรการศึกษาตามแนวคิด PAOR เป็นการเก็บข้อมูลแบบผสมผสาน (mixed method) ทำการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและเสริมด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ ดำเนินการวิจัยเป็น 2 วงจร สามารถแจกแจงได้ดังนี้

วงจรที่ 1 เพื่อพัฒนาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชนของชุมชนเกาะหงสตาตาร์ จังหวัดตรัง เป็นการพัฒนาการจัดการความรู้ (knowledge management: KM) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนและสืบค้นปัญหา สำรวจความต้องการ และทำความเข้าใจศักยภาพของ

คนในชุมชนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลคือ วิเคราะห์เอกสาร สัมภาษณ์ สันทนาการกลุ่ม สังเกตและสัมภาษณ์เชิงลึก

วงจรที่ 2 เพื่อพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชนและศึกษาผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนจากการมีส่วนร่วม เป็นการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนและศึกษาผลการใช้รูปแบบถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชน มีเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลคือ สันทนาการกลุ่ม การสังเกต สัมภาษณ์เชิงลึก แบบประเมินความรู้วิธีการดำเนินการวิจัยผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 วิธีการดำเนินการวิจัย
ที่มา : โดยผู้วิจัย สุเมษย์ หนกหลังการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เทคนิคสามเส้าเพื่อหาความเที่ยงตรงของข้อมูล หาความเป็นไปได้ของการปฏิบัติงานและแนวทางการนำเสนอแก้ไขต่อการปรับปรุงและพัฒนา โดยใช้ตามแนวคิดของ Patton (1990 อ้างถึงในผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และ สุภาพ จัตุราภรณ์, 2555) แบ่งเป็น 2 เทคนิค คือ

1. เทคนิคสามเส้าแบบต่างวิธี (methods triangulation) คือ ใช้การศึกษามากกว่าหนึ่งวิธีเพื่อยืนยันคำตอบซึ่งกันและกัน

2. เทคนิคสามเส้าต่างแหล่งข้อมูล (triangulation of sources) คือการใช้ข้อมูลจากคนต่างกลุ่ม ต่างอาชีพ ภายใต้วิธีการเก็บข้อมูลเดียวกัน สถานการณ์เดียวกัน

โดยทั้งสองเทคนิคเพื่อมุ่งความเที่ยงตรง (validity) โดยการวิจัยนี้ได้นำคำตอบมา เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เยาวชน ทั้งนี้การวิจัยครั้งนี้ได้แบ่งออกเป็น 2 วงจร สามารถอธิบายได้ดังนี้

วงจรที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลระหว่างการดำเนินการเก็บข้อมูลในแต่ละขั้นตอน เป็นการจัดการข้อมูลที่ได้มาให้เกิดความเป็นระบบ มีการจำแนกข้อมูลและจัดระบบข้อมูล แล้วนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. การวิเคราะห์สภาพการณ์ ปัญหาและความต้องการชุมชนเพื่อนำเสนอชุมชน

2. การสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาการจัดการความรู้จากการมีส่วนร่วมของชุมชน

3. การสังเคราะห์องค์ความรู้จากการมีส่วนร่วมของชุมชน
 วงจรที่ 2 การวิเคราะห์ผลจากการจัดรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชน ซึ่งนำด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการวิเคราะห์เชิงเนื้อหารวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม ต่อมาเสริมด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ด้วยการใช้สถิติพรรณนา คือ ค่าเฉลี่ย และสถิติเปรียบเทียบ คือ t-test โดยใช้แบบประเมินความรู้เรื่องป้าชายเลนชุมชนเป็นแบบประเมินทั้งก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม (pre-test) และหลังการเข้าร่วมกิจกรรม (post-test) ซึ่งแบบประเมินเป็นแบบเลือกตอบแบบถูก-ผิด (true-false) มีข้อคำถาม รวม 10 ข้อคำถาม ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ในช่วง 0.8-1.0 ต่อมานำแบบประเมินความรู้เรื่องป้าชายเลนชุมชนที่ปรับปรุงแล้วไปทดสอบกับกลุ่มที่คล้ายกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบประเมินความรู้โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (alpha) ของ Cronbach ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.82 นำมาให้เยาวชนอาสาสมัครอายุ 15-16 ปี จำนวน 30 คน ทำการประเมินความรู้เรื่องป้าชายเลนชุมชนก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม 1 สัปดาห์ (pre-test) พบว่าทุกคนมีความรู้เรื่องป้าชายเลนชุมชน ต่ำกว่า 5 คะแนนจาก 10 คะแนน

อนึ่ง ทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้ ผู้วิจัยนำผลสรุปในแต่ละขั้นตอนกลับไปเสนอแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน เพื่อเป็นการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลก่อนจะดำเนินการขั้นต่อไป

ผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ 1. เพื่อพัฒนาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะหยงสตาร์ จังหวัดตรัง 2. เพื่อพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 3. เพื่อศึกษาผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีการสะท้อนคิดและผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะหยงสตาร์ จังหวัดตรัง

1.1 การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของป้าชายเลนชุมชน

การวิจัยในวงจรที่ 1 เป็นการจัดเวทีเสวนากับชุมชน มีเป้าหมายการลงพื้นที่ คือ ทำความรู้จัก สร้างความคุ้นเคยกับชุมชน และศึกษาการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารข้อมูลชุมชน สำนวนชุมชน และสำนวนพื้นที่ภาคสนามร่วมกับแกนนำเรื่องป้าชายเลนชุมชน ผู้วิจัยสังเคราะห์ข้อมูลพบว่า คนในชุมชนเกาะหยงสตาร์ จังหวัดตรัง มีบุคคลที่ยังคงใช้ประโยชน์และมีประสบการณ์การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของป้าชายเลนชุมชนมีอายุตั้งแต่ 40 ปี ขึ้นไปซึ่งเป็นความรู้ในตัวบุคคล (tacit knowledge) ได้รับจากถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ คือ การบอกเล่า การลงมือทำการสาธิต การสังเกต การลองผิดลองถูก ตำราเก่าสืบทอดในตระกูล โดยการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของป้าชายเลน

ชุมชนดังกล่าวผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์ได้ 2 ลักษณะคือ การใช้ประโยชน์ในอาชีพ และการนำพืชพันธุ์ในป่าชายเลนมาใช้ประโยชน์ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) การใช้ประโยชน์ในอาชีพ พบว่าป้าชายเลนเป็นแหล่งกำเนิดของการประกอบอาชีพในชุมชนมากมายเพราะลักษณะทางกายภาพที่มีลักษณะเฉพาะและเป็นระบบนิเวศที่สำคัญ อีกทั้งเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ ลดความรุนแรงของคลื่น ดังนั้นบริเวณของป้าชายเลนจึงเป็นแหล่งการประกอบอาชีพที่สำคัญของชุมชนในการหารายได้ ทั้งจากสัตว์และจากพืชพันธุ์ อาทิ ทุนจับปู หาหอยชนิดต่างๆ ทำถ่านจากไม้โกงกาง เป็นช่างก่อสร้างบ้าน

2) การนำพืชพันธุ์ในป่าชายเลนมาใช้ประโยชน์ พบว่าคนในชุมชนเกาะหยงสตาร์ จังหวัดตรังยังคงใช้พืชพันธุ์บางชนิดมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ส่วนใหญ่ที่ยังคงใช้ประโยชน์คือการนำคุณสมบัติของไม้มาใช้ประกอบการสร้างบ้านเรือน นำไปเป็นอุปกรณ์ในการประมง อุปกรณ์ในการเกษตร และอุปกรณ์ในชีวิตประจำวันเช่นไม้โกงกางใบเล็กและไม้โกงกางใบใหญ่ใช้ทำโป๊ะน้ำตื้น โป๊ะน้ำลึก, ไม้โปรงขาวและไม้โปรงแดงเป็นไม้เนื้อแข็งนำมาทำเสาบ้านส่วนรับน้ำหนักของบ้าน เป็นต้น อีกทั้งการใช้พืชพันธุ์ในป่าชายเลนชุมชนที่ใช้เป็นสมุนไพรปัจจุบันพบได้น้อยเพราะมีผู้ถ่ายทอดที่ยังทราบสรรพคุณเหลือน้อยและประชาชนนิยมใช้ยาแผนปัจจุบันเพราะรู้สึกสะอาดปลอดภัย เห็นผลรวดเร็ว สะดวกในการนำมาใช้ และเชื่อมั่นในหมอแผนปัจจุบัน

1.2 ผลการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการความรู้เรื่องป้าชายเลนชุมชนเกาะหยงสตาร์ จังหวัดตรัง

กระบวนการมีส่วนร่วมของการวิจัยในวงจรที่ 1 คือจัดเวทีเสวนากับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายเพื่อสะท้อนคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการจัดการความรู้เรื่องป้าชายเลนชุมชนและเพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพของเนื้อหาในการเลือกประเด็นในการพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาเรื่องป้าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจัดเวทีเสวนากับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายเพื่อรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชน จากความรู้ภายในตัวบุคคล (tacit knowledge) ให้กลายเป็นความรู้เชิงประจักษ์ (explicit knowledge) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเอกภาพในเนื้อหาสำหรับการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชน ผลการวิจัยพบว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (stakeholders) ลงความเห็นว่าการเริ่มจัดการความรู้เรื่องของ “การนำพืชพันธุ์ในป่าชายเลนมาใช้ประโยชน์” เพราะเยาวชนทุกวันนี้ไม่รู้จักคุณประโยชน์ของป้าชายเลนซึ่งกำลังจะสูญหายไปจากชุมชนโดยเหลือผู้มีความรู้เรื่องคุณประโยชน์ของพืชพันธุ์ในป่าชายเลนชุมชนอยู่จำนวนน้อย อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวคนในชุมชน จึงควรค่าแก่การอนุรักษ์และถ่ายทอดให้แก่เยาวชนในชุมชนเกาะหยงสตาร์ จังหวัดตรัง ต่อไป

2) การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องพืชพันธุ์ในป่าชายเลนชุมชนจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเป็นการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในตัวบุคคล (tacit knowledge) ไปสู่องค์ความรู้เชิงประจักษ์ (explicit knowledge) ผลการวิจัยพบว่า มีพืชพันธุ์ในป่าชายเลนจำนวน 40 ชนิดที่ประชาชนในชุมชนเกาะหยงสตาร์ จังหวัดตรังที่ใช้ยังคงประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและมีประสบการณ์จากการพบเห็นและลงมือปฏิบัติในอดีต คือ การก่อสร้าง การทำอุปกรณ์ประกอบอาชีพประมง อุปกรณ์ประกอบอาชีพอื่นๆ สมุนไพร ไม้ประดับ เชื้อเพลิง เครื่องใช้ในครัวเรือนและอื่นๆ ดังตัวอย่างในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตัวอย่างผลการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องพืชพันธุ์ในป่าชายเลนชุมชนจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ชื่อพืชพันธุ์	ชื่อพื้นบ้าน เกาะหยง สตาร์	ส่วนที่ใช้ ประโยชน์	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
1 โกงกางใบเล็ก	พังกาใบเล็ก	ไม้	ฟืน ถ่านเชื้อเพลิง ไม้ก่อสร้าง เครื่องมือประมง โปะน้ำตาล โปะน้ำตาล หักโพพาง	-ไม่แตกง่ายต้นเล็ก
		เปลือก	สีน้ำตาลอ่อน ใช้อย้อมผ้า ย้อมอวน	-แปรรูปไม่ได้เพราะเป็น ไม้เนื้อแข็ง
2 โกงกางใบใหญ่	พังกาใบใหญ่	ไม้	ฟืน ถ่านเชื้อเพลิง ไม้ก่อสร้าง หักโพพาง เครื่อง มือประมง โปะน้ำตาล โปะน้ำตาล	-ไม่แตกง่ายต้นเล็ก
		เปลือก	สีน้ำตาลอ่อน ใช้อย้อมผ้า ย้อมอวน	-แปรรูปไม่ได้เพราะเป็น ไม้เนื้อแข็ง
3 ถั่วดำ	หลังกะไค	ไม้	ไม้ค้ำยัน ไม้ก่อสร้าง โปะน้ำตาล โปะน้ำตาล	
4 โปรง ขาว	แหม	เปลือก	ย้อมผ้า สีแดงเลือดหมู ย้อมเชือกเบ็ดพลงตาปลา	
		ยาง	สมานแผลสด	
		ลำต้น	ไม้ก่อสร้าง ไม้เนื้อแข็งทำส่วนรับน้ำหนัก เช่น เสา บ้าน เสาโปะน้ำตาล หักกรั่ว ด้ามมีด ด้ามจอบ เครื่องมือเกษตร และเชื้อเพลิง	
5 โปรง แดง	แหมมะเนอะ	เปลือก	ย้อมผ้า สีแดงเลือดหมู ย้อมเชือกเบ็ดพลงตาปลา	-สีเข้มกว่าโปรงขาว
		ยาง	สมานแผลสด	-แตกต่างกับโปรง
		ลำต้น	ไม้ก่อสร้าง ไม้เนื้อแข็งทำส่วนรับน้ำหนัก เช่น เสา บ้าน เสาโปะน้ำตาล หักกรั่ว ด้ามมีด ด้ามจอบ เครื่องมือเกษตร และเชื้อเพลิง	ขาวให้สังเกตที่ ดอกกับลำต้นต้น โตกว่าโปรงขาว ต้นเตี้ยกว่าโปรงขาว
6 แสม ขาว	-ปิปิขาว -ปิปิใบหนา	ไม้	ไม้ตายและแห้งนำมาจุดไต้ยุง ควันเข้าตาทำให้ แสบตา	-แปรรูปไม่ได้ ฝูเร็ว
		แก่น	ต้มน้ำดื่ม ผสมแสมสาร (ซีเหล็กทะเล) แสมทะเล แก้ปวดเส้น แก้ไข้	มอดกินง่าย แสบ ตา ไม่มีกลิ่น
7 แสมดำ	-ปิปิดำ -ปิปิใบยาว	ไม้	ไม้ตายและแห้งนำมาจุดไต้ยุง ควันเข้าตาทำให้ แสบตา	-แปรรูปไม่ได้ ฝูเร็ว
		แก่น	ต้มน้ำดื่ม ผสมแสมสาร (ซีเหล็กทะเล) แสมทะเล แก้ปวดเส้น แก้ไข้	มอดกินง่าย แสบตา ไม่มีกลิ่น
8 เตยทะเล	เตยปาหนัน	ใบ	ตากแห้ง ทำเสื่อ เชอใส่ข้าวสาร ของใส่บุหรี(หมุก ยา)	
9 ช้าเลือด	สาปแรัง สาป กา	ใบ ต้น	เผาสด ไฟไต้ยุง แผลง	
		ใบ	ขยี้กับปูนกินหมาก ทาท้องเด็กขับพยาธิ	
10 สวาด	หวาด	ยอดอ่อน	เป็นยา ต้มชดน้ำ ถ่ายพยาธิ จิมน้ำพริก ทำให้เจริญอาหาร	
		เมล็ดสุก	มีสีน้ำตาลทำของเล่น เช่น หมากเก็บ	
		ใบ	ใบตำผสมเกลือ แก้ไข้ แก้ฟุงโลกันปอด แก้โรค หอบ	

2. การพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.1 พลังการมีส่วนร่วมเพื่อเลือกประเด็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เยาวชน

การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการใช้พลังความคิดเพื่อแสดงความคิดเห็นของชุมชนเพื่อเลือกประเด็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เยาวชนในชุมชนเกาะหยงสตาร์ จังหวัดตรัง ผลการวิจัยพบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเลือกประเด็นถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชน คือ “ต้นโปรงขาว และต้นโปรงแดง” เพราะหลายส่วนของต้นโปรงขาว และต้นโปรงแดงมีคุณสมบัติที่เป็นประโยชน์ที่จะนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ปัจจุบันเยาวชนไม่รู้จัก ทำให้ไม่เห็นคุณค่าของพืชชนิดนี้

การที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเลือกประเด็นถ่ายทอดภูมิปัญญา

ท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชน คือ “ต้นโปรงขาว และต้นโปรงแดง” เพราะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนยังสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาได้ด้วยตนเอง และยังสามารถหาได้ง่ายในชุมชน ทำให้การเริ่มต้นพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนยังสามารถทำได้ด้วยชุมชนมีส่วนร่วมเอง ยังไม่ต้องพึ่งพาบุคคลภายนอกมากนัก ทั้งนี้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีเจตนาธรรมที่จะขยายขอบเขตเนื้อหาให้ครอบคลุมพืชพันธุ์ในป้าชายเลนชนิดอื่นๆ ต่อไป

2.2 พลังการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชน

การพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (stakeholders) ใช้พลังความคิดเห็นเพื่อพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและเหมาะสมกับเยาวชนในชุมชน ดังผลวิจัยในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา	สรุปข้อค้นพบ	ข้อเสนอแนะ
1. ลักษณะการจัดรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา	จัดกิจกรรมกลางแจ้ง	เน้นให้เยาวชนได้ปฏิบัติลงมือจริง ได้ไปสำรวจในสถานที่จริง
2. ระยะเวลาในการจัดรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา	จัดกิจกรรม 2 วัน ต่อเนื่องกัน	เพื่อให้เยาวชนได้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง
3. วันในการจัดรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา	วันศุกร์และวันเสาร์	เพื่อวันอาทิตย์เยาวชนและครูที่ดูแลเยาวชนจะได้มีเวลาพักผ่อน
4. สถานที่ในการจัดรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา	ใช้สถานที่ในชุมชนทุกกิจกรรม	ควรศึกษาเส้นทางและสำรวจสถานที่ในการจัดกิจกรรมให้ชัดเจน ไม่ให้เยาวชนเกิดอันตราย และเหมาะสมกับการเรียนรู้
5. ผู้นำกิจกรรม/เจ้าหน้าที่ของรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา	-เป็นคนในชุมชน -เข้าใจพัฒนาการของเยาวชน	เข้าใจบริบทของชุมชน

3. ผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชน

การปฏิบัติการใช้รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนในชุมชน จากการวิเคราะห์เนื้อหาพบว่า เยาวชนผู้เข้าร่วมรูปแบบกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนซึ่งพัฒนาจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมีความรู้เพิ่มขึ้น สามารถปฏิบัติได้ มองเห็นคุณค่าและประโยชน์ของป้าชายเลนชุมชน และตระหนักถึงการอนุรักษ์ป้าชายเลนชุมชน และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ t-test เพื่อทดสอบความแตกต่างทางสถิติและประสิทธิผลของรูปแบบกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนซึ่งพัฒนาจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน จากการวิเคราะห์พบว่า ภายหลังจากการปฏิบัติการใช้รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนเยาวชนมีความรู้มากกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชน

การประเมินความรู้	ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม		หลังเข้าร่วมกิจกรรม		t	p-value
	$\bar{x}$	s.d.	$\bar{x}$	s.d.		
ผลประเมิน	3.67	1.470	8.23	1.455	-14.579	0.00

* P < .05t

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งแบ่งได้ดังต่อไปนี้

1. พลังการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนในชุมชนเกาะหวงสตาร์ จังหวัดตรัง

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นพลังที่สำคัญต่อการจัดการความรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

เรื่องป้าชายเลนชุมชนเพราะผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholders) ในชุมชนตระหนักและให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาเรื่องป้าชายเลนเนื่องจากเป็นทุนทางสังคมของชุมชนเกาะหวงสตาร์ ซึ่งมีสภาพภูมิประเทศเป็นเกาะ หมายถึงแผ่นดินที่มีน้ำล้อมรอบ เป็นแหล่งประมงที่สำคัญของจังหวัด อุดมไปด้วยสัตว์ทะเลและมีพื้นที่ป้าชายเลนที่เอื้อต่อการอนุบาลสัตว์น้ำ และประชาชนสามารถหาพืชพันธุ์ในป้าชายเลนมาใช้ประโยชน์ อีกทั้ง บรรยากาศของการจัดการความรู้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ในบรรยากาศของกัลยาณมิตร เคารพซึ่งกันและกัน ร่วมกันคิดและตัดสินใจเพื่อหาแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้และการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนในชุมชน ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของนรินทร์ชัย พัฒนพงษา (2547) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมจะกระทำเป็นกระบวนการที่ทุกฝ่ายได้ร่วมกันตัดสินใจอย่างเสมอภาค ต่อมา ผ่องพรรณ ตริยมงคลกุล และ สุภาพ นัตรภรณ์ (2555) ได้เสริมว่าการมีส่วนร่วมเป็นผลจากการปฏิบัติการของทุกคน และได้รับการยอมรับร่วมกันเพราะผ่านกระบวนการคิดและการปฏิบัติร่วมกัน ดังการวิจัยของ วิจิตรา อุตมะมุณี และคณะ (2555) ได้ทำการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่องพระ ชุมชนบ้านเขาแก้ว จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า ในด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เริ่มตั้งแต่ชุมชนเข้ามาร่วมวางแผน การแสดงความคิดเห็นในการทำเรือพระ การแบ่งงานกันทำด้วยจิตอาสาทำให้คนในชุมชนผูกพันกันมากขึ้นนับเป็นการรักษารูปแบบของประเพณีอันดีงามของบ้านเขาแก้วที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อีกทั้งยังส่งเสริมความสามัคคีของคนในชุมชนตลอดจนการอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญา สอดคล้องกับแนวคิดของ จรัสพิมพ์ วังเย็น (2554) ความว่า การอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเป็นก้าวสำคัญที่ทำให้ทุกคนให้เกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ของตนเอง นำไปสู่ศึกษาพลวัตทางวิถีชีวิตของตนเอง เข้าใจรากเหง้าของตนเอง และแสดงถึงความเจริญของงานแห่งปัญญาจากเรียนรู้แก้ปัญหาไปสู่การปรับตัวจนพัฒนาเป็นองค์ความรู้ในการดำเนินชีวิต

2. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะหวงสตาร์ จังหวัดตรัง

บุคคลที่ใช้ประโยชน์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นของป้าชายเลนชุมชนมีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป ได้รับจากถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษแสดงให้เห็นว่าลักษณะความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของป้าชายเลนชุมชนยังคงอยู่ในระดับความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ที่ต้องมีการถ่ายทอดเป็นเครื่องมือช่วยให้บุคคลอื่นเกิดความรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์เป็นหลัก (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2555) ดังนั้นจึงต้องมีการจัดการความรู้ (knowledge management) เพื่อให้เกิดความรู้แบบชัดแจ้ง (explicit knowledge) โดยสอดคล้องกับแนวคิดของ ไกวิทย์ พวงงาม (2551) ได้กล่าวถึงการจัดการ

ความรู้ในตัวบุคคลที่กระทำการผ่านการเคารพเชื่อถือในตัวบุคคลที่เป็นผู้นำตามธรรมชาติในเรื่องที่เชี่ยวชาญนั้นๆ เพราะบุคคลเหล่านี้มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ จนสามารถสร้างสรรค์การกระทำจนเป็นที่ยอมรับในชุมชน ซึ่งบุคคลดังกล่าวก็ได้รับการยอมรับเป็นบุคคลต้นแบบ หรือปราชญ์ชาวบ้าน อีกทั้ง ชมสุภัต ครุฑกะ (2557) กล่าวสนับสนุนความสำคัญของการจัดการความรู้ ความว่า การจัดการความรู้จะทำให้เห็นแนวทางการสร้างความรู้ใหม่จากการได้แลกเปลี่ยนความรู้และการถ่ายทอดความรู้ ดังตัวอย่างจากผลการวิจัยของ ปิยนุช ยอดสมสวยและ สุพิมพ์ วงศ์ทองแท้ (2552) ได้ศึกษาบทบาทของหมอพื้นบ้านเพื่อรักษาโรค อาการเจ็บป่วย และวิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านที่อาศัยอยู่ในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก ผลจากการวิจัย พบว่าการรักษาโดยหมอชาวบ้านจะรักษาจากความเชื่อถือศรัทธา และเป็นการรักษาควบคู่ทั้งทางกายและทางใจควบคู่กันไป โดยองค์ความรู้ดังกล่าวไม่มีการรวบรวมเก็บข้อมูลไว้ ดังนั้นหากองค์ความรู้ดังกล่าวไม่ได้มีการจัดการความรู้องค์ความรู้ก็จะสูญหายไปตามกาลเวลา ทั้งนี้การวิจัยของ กนกพร นิยมพลี (2555) ทำการวิจัยรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักรสาน ในวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมา เป็นการยืนยันผลของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถพัฒนาชุมชนของตนเองได้ เพราะการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ชุมชนสะท้อนความสามารถและองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนจนสามารถพึ่งตนเองของกลุ่มองค์การชุมชน โดยมีหลักการสำคัญคือ การมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความสามัคคี ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต และการมีใจรักในงานที่ทำ

3. การพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องป้าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนพบว่า รูปแบบที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ความสำคัญคือ ลักษณะการจัดรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา วัน เวลา สถานที่ และผู้นำกิจกรรม/เจ้าหน้าที่ ซึ่งผลการพัฒนารูปแบบดังกล่าว ส่งผลให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นประสบผลสำเร็จเนื่องจากสามารถจัดรูปแบบการเรียนรู้ได้อย่างเป็นระบบทำให้เยาวชนเกิดองค์ความรู้ สามารถปฏิบัติได้ มองเห็นคุณค่าและประโยชน์ของป้าชายเลนชุมชนตระหนักถึงการอนุรักษ์ป้าชายเลนชุมชน ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดการออกแบบกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เรียกว่า Six Elements of Situated Activity System ของ Rossman and Schlatter (2005) เสนอว่าการจัดรูปแบบการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จจะมีความต่อเนื่องและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้แสดงออกอย่างเต็มที่และทำให้เกิดประสบการณ์ โดยสอดคล้องกับแนวคิดของชาญชัย ยมดิษฐ์ (2548) ได้ให้ความสำคัญกับการจัดรูปแบบการเรียนการสอน กล่าวว่ารูปแบบการเรียนการสอนจะมีหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ เพราะกิจกรรมในรูปแบบการเรียนการสอนจะทำให้ผู้เรียนได้เกิดประสบการณ์และสามารถนำประสบการณ์ไปใช้ประโยชน์ต่อไป โดยการพัฒนาูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป้าชายเลนชุมชนในครั้งนี้ได้ใช้แนวคิดการศึกษานอกระบบดังคำกล่าวของ ทวีป อภิสิทธิ์(2554) ความว่า การศึกษานอกระบบเป็นการจัดการศึกษาให้กับคนทุกกลุ่มอย่างเสมอภาค ยืดหยุ่น มีความหลากหลายในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดประสบการณ์โดย ส่งผลต่อประสบการณ์และความรู้ของผู้เรียนให้ต่อยอดขึ้นไป เหมาะกับการพัฒนาทักษะชีวิต ให้เท่าทันต่อความเจริญก้าวหน้าและเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ซึ่งเป็นไปตาม

การวิจัยของ สุเมษฐ์ หนกหลัง และคณะ (2558) ได้ทำการศึกษาผลของโปรแกรมการศึกษากลางแจ้งในชุมชนที่มีต่ออัตลักษณ์นิสิตซึ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นเยาวชนที่ต้องการพัฒนาตนเอง มาเข้าร่วมกิจกรรมจากการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ซึ่งได้นำผลการสำรวจชุมชนมาพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับนิสิต ทำให้นิสิตได้รับประโยชน์จากบริบทชุมชนได้เต็มศักยภาพของชุมชน ซึ่งผลของการวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญต่อความตระหนักถึงการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยปฏิบัติการผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนสอดคล้องกับการศึกษาของ บุญชัย งามวิทย์โรจน์และคณะ (2551) พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นควรเป็นบทบาทของชุมชนที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ดังนั้นควรมีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบจากการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถนำเสนอข้อเสนอนะการวิจัยได้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

การพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทำให้การปฏิบัติการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นดำเนินการได้ประสบความสำเร็จแสดงให้เห็นว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าใจบริบทของชุมชน และความสามารถในตนเองดังนั้นการพัฒนาในเรื่องอื่นๆ ควรใช้แนวคิดพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในชุมชน

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ก่อนการดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วมทุกครั้งควรประเมินศักยภาพของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการมีส่วนร่วมในเรื่องที่ต้องการพัฒนา เพื่อให้ได้แนวคิดต่อการพัฒนาที่ชัดเจนและเหมาะสมที่สุด

2.2 ควรมีการทดสอบความรู้ของเยาวชนหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมไปชั่วกระยะหนึ่งเพื่อยืนยันผลความยั่งยืนของการเข้าร่วมรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการมีส่วนร่วม

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงไปได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้แสดงพลังปัญญาและมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนจนงานวิจัยฉบับนี้ประสบความสำเร็จ อีกทั้งขอขอบคุณมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่ได้ให้การวิจัยจากเงินรายได้มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2558

เอกสารอ้างอิง

กนกพร จิมพลี. (2555). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักรสาน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปร.ด. (การพัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม) กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

Kanokporn Chimplee. (2012). **Knowledge Management Models for Local Wisdom in Wickerwork Handicrafts: A Case Study of Local Community Enterprises in Nakhon Ratchasima Province**. Ph.D. Social Development and Environmental Management. Bangkok. National Institute of

Development Administration. Photocopied.

กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2552). **แผนยุทธศาสตร์การจัดการป่าชายเลนประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

Department of Marine and Coastal Resources. (2009). **Plan of strategic management of mangroves in Thailand**. Bangkok: Ministry of Natural Resources and Environment.

โกวิทย์ พวงงาม. (2551). **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์จำกัด.

Kowit Puang-Ngam. (2008). **Community and Local Self Governance**. Bangkok: Bophit Printing Co., Ltd.

จรัสพิมพ์ วังเย็น. (2554). **แนวคิดหลังสมัยใหม่: การย้อนสู่โลกแห่งภูมิปัญญา**. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ. 13(1) น. 20-23.

Jaratpim Wangyen. (2011). **Post Modern Issue: Intellectual World Revisit**. **Institute of Culture and Arts Journal**. 13(1) p. 20-23.

จิตนา สุจจันท์. (2549). **การศึกษาและการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

Jintana Sujjanun. (2006). **Education and Community Development**. Bangkok: Odeon Store.

ชมสุภักดิ์ ครุฑกะ. (2557). **หลักการจัดการความรู้**. กรุงเทพฯ: รามคำแหง.

Chomsupak Cruthaka. (2014). **Principles of Knowledge Management**. Bangkok: Ramkhamhaeng.

ชาญชัย ยมดิษฐ์. (2548). **เทคนิคและวิธีการสอนร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: หลักพิมพ์.

Chanchai Yomadit. (2005). **Contemporary teaching techniques and methods**. Bangkok: Lakpim.

ทวีป อภิสิทธิ์. (2554). **การศึกษาตามอัธยาศัย: การศึกษาของโลกยุคใหม่ที่มาแรง**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Taweep Apisit. (2011) **Informal Education: The Education of the New World**. Bangkok: Chulalongkorn University.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2547). **การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง**. เชียงใหม่: สิริลักษณ์การพิมพ์.

Narinchai Patanaponasa. (2004). **The Participation: principles, techniques and case studies**. Chiang Mai: Sirilak Printing house.

บุญชัย งามวิทย์โรจน์, สมทรง เจริญภักดิ์ และพงศ์พัฒน์ เสมอคำ. (2551). **รายงานการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำชี**. กรมทรัพยากรน้ำ. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

Boonchai Ngamvitroj, Somsong Jaroenpuntoon and Pongpat Samerkum. (2008). **The Local Wisdoms in Water Resources Management: Case study on the Basin of Shee River**. Ministry of Natural Resources and Environment.

ประสิทธิ์ ประครองศรี. (2554). **มหัศจรรย์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. การประชุมวิชาการ เรื่อง "การจัดการภัยพิบัติธรรมชาติในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อการพึ่งพา

ตนเองของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน” วันที่ 15-16 ธันวาคม 2554 ณ ห้องหลักเมือง โรงแรมเจริญธานี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.

Prasit Prakongsri. (2011). **Miracle of Traditional Knowledge to Manage The Natural Disasters of Community in Northeast. Research Conference on Natural Disaster Management in Northeast for Self-Reliance of Local Sustainable.** 15th-16th December 2011 at Chareonthani Hotel Khon Khen Province.

ปิยนุช ยอดสมสวย และสุพิม วงษ์ทองแท้. (2552). การศึกษาภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในอำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก. คณะสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Piyanuch Yoadsomsuay and Supim Wongtongtair. (2009). **A study of Wisdom of Folk Doctor in Ampur Ounkharuk, Nakhornnayok Province.** Faculty of Health Science, Srinakharinwirot University.

ผ่องพรรณ ตริยมงคลกุล และ สุภาพ จัตุราภรณ์. (2555). การออกแบบการวิจัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Pongpan Trimongkolkul and Suparp Chatraphorn. (2012). **Research design.** Bangkok: Kasetsart University.

ภูวดล โดยดี. (2552). การฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนบริเวณเขตชายฝั่งทะเลจังหวัดระนอง. เอกสารประกอบการบรรยายงานประชุมวิชาการ งานเกษตรนเรศวร ครั้งที่ 7 วันที่ 29-30 กรกฎาคม 2552 ณ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก.

Puvadol Doydee. (2009). **Mangrove Patch Restoration option in the Ranong Coastal Zone.** Handouts of 7th Kaset-Naresuan Conference. 29th-30th July 2009 Naresuan University Pitsanilok Province.

ริเรื่องรอง รัตนวิไลสกุล. (2553). ศึกษาการอยู่ร่วมกันของคนกับป่าชายเลนและภูมิปัญญาการใช้ทรัพยากรเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนยี่สาร จังหวัดสมุทรสงคราม. วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร. 4(1) น. 102-114.

Riruengrong Ratanavilaisakul. (2010). Study of Coexistence of People with Mangrove Forest and Wisdom of Using Resources for Economic Benefits in the Yisan Community, Samut Songkhram Province. **RMUTP Research Journal.** 4(1) p. 102-114.

วิจิตรา อุดมเมณีย์, ชุตติพร มณีโชติ, ณัฐวี ศรีสุวรรณ, พิมพิมล พวงแก้ว, ภาวิ ทวีตา, อรุมา สุวรรณโณและ จุริรัตน์ บัวแก้ว. (2555). กระบวนการมีส่วนร่วมในการสืบถอดภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่องพระชุมชนบ้านเขาแก้ว จังหวัดสงขลา. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่. 4(2) น.51-64.

Wichitta Uttamamunee, Chutiporn ManeeChot, Natwaree Srisuwan, Pimpimon Phoungkaw, Parawee Taweta, Wichitta Uttamamunee, Chutiporn ManeeChot, Natwaree Srisuwan, Pimpimon Phoungkaw, Parawee Taweta, Onuma Suwanno and Jureerat Buakaew. (2012). A Participatory Process in The Transmission: A Case Study of Ban Khaekaew Community, Songkla Province. **Journal of Liberal Arts Prince of Songkla**

University, Hat Yai Campus. 4(2) p.51-64.

วิวิธ วงศ์ทิพย์. (2557). แนวทางการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย: ศึกษาเปรียบเทียบประเทศไทยกับประเทศอินเดีย. **สุทธิปริทัศน์.** 87 (กรกฎาคม – กันยายน): น. 323-344.

Vivit Vongthip. (2014). The Guiding Principle to the Protection of Traditional Knowledge in Thailand: A comparative Study between Thailand and India. **Suthiparithat Journal.** 87 (July - September): p.323-344. สำนักงาน

เลขาธิการวุฒิสภา. (2555). แผนปฏิบัติการการจัดการความรู้ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา ประจำปี พ.ศ. 2555. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

The Secretariat of the Senate. (2012). **Knowledge Management Action Plan, The Secretariat of The Senate 2012.** Bangkok: The Secretariat of the Senate.

สุนทร สุนันท์ชัย และ สมอง โลหิตวิเศษ. (2554). **ปรัชญาการศึกษาและการศึกษาตามอัธยาศัยของไทย ใน ปรัชญาและหลักการการศึกษาและการศึกษาตามอัธยาศัย, ชนกนารถ บุญวัฒน์กุล บรรณาธิการ. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.**

Sunthorn Sunanchai and Snong Lohitwisas. (2011).

Philosophy of Thai Non-formal education and Informal education in philosophy and Principle of Non-formal Education and Informal Education, Chanoknart Boonwatthanakul, editor. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University.

สุเมธย์ หนกหลัง ถนอมศักดิ์ ศรีจันทร์หา พชร ปริตาสุริยะชัย และ ธนกร ชันทเขตต์. (2558). ผลของโปรแกรมการศึกษากลางแจ้งในชุมชนที่มีต่ออัตลักษณ์นิสิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ของนิสิตปริญญาตรี. **วารสารวิจัยและพัฒนาหลักสูตร.** 5(1) น.67-78.

Sumate Noklang, Thanomsak Srichantra, Patcharee Preedasuriyachai and Thanakorn Khanthaket. (2015). The Effect of Community Outdoor Education Program on Srinakharinwirot University's Student Identities of Undergraduate Students. **Journal of Research and Curriculum Development.** 5(1) p.67-78.

Rossman, J.R. and B.E. Schlatter. (2005). **Recreation Programming: Designing Leisure Experience.** California: Sage Publishing.

Somekh, B. (2006). **Action Research a Methodology for Change and Development. Action research: a Methodology for Change and Development.** Maidenhead: Open University Press.